

ก็จริง แต่ก็มีความทุกข์เจือปนอยู่ด้วยเหมือนกัน เปรียบเหมือนสุราที่มีรสหวาน แต่ก็มิรสเมาเจือปนอยู่ด้วยฉะนั้น ทรงเห็นบุคคลที่พอใจหมกมุ่นอยู่เพียงในกามเท่านั้นว่า ทำชีวิตให้เป็นหมันไม่เป็นสารประโยชน์อะไรต่อไปอีก เกิดมาแล้วก็แก่เจ็บตายไปเปล่า ๆ. อนึ่ง พระองค์มีอธยาศัยไม่หยุคอยู่เพียงนั้น ทรงแสวงหาความดียิ่งขึ้นต่อไปอีก เพื่อทำพระชนมชีพให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่พระองค์

พระพุทธเจ้า

ไม่เบียดเบียนกันและกัน มีทางจะทำพระชนมชีพให้เป็นประโยชน์ชัวยาวต่อไป ซึ่งพระคณัถรณาจารย์พรรณาน่าว่าได้ทรงพบเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย ทรงเลื่อมใสเพราะได้เห็นสมณะ เรื่องเทวทูตนั้นมีอธิบายว่า คำว่า เทวทูตน่าจะหมายความว่า เป็นทูตของเทวดาหรือเป็นทูตที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ ผู้มาบอกข่าวอันแน่นอนว่าทุกคนจะต้องเป็นเช่นนั้น คือ ต้องแก่ ต้องเจ็บไข้

พระพุทธเจ้า

เกลียดชัง เห็นเป็นของธรรมดา เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ย่อมแสวงหาทางหลีกเลี่ยงในทางที่ถูก เพราะมาปล่อยอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ว่า เป็นตัวตนและเป็นของคนเสียได้ ในที่สุดก็ยอมพ้นทุกข์ คือชรา พยาธิ มรณะ ได้ ประสบความเกษมสำราญ ด้วยประการฉะนี้. พระมหาบุรุษทรงสลดพระหฤทัย เพราะทรงพิจารณาเห็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย อันครอบงำมหาชนทุก

พระพุทธเจ้า

ทัพยสมบัติโดยประการทั้งปวง แล้วเสด็จออกบรรพชา เมื่อชันษาได้ ๒๙ ปี มุ่งแสวงหาพระโพธิญาณ เพื่อทำพระชนมชีพให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นไป. เมื่อพระองค์เสด็จออกบรรพชาแล้ว ได้เสด็จจาริกไปในต่างด้าวเข้าเขตมคธชนบท เพราะพระองค์ยังไม่เคยเสพลัทธินั้น ๆ ซึ่งประชาชนในครั้งนั้นนิยมกันว่าเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง จึงใคร่จะทรงทดลองดูว่า ลัทธิเหล่านั้นจะเป็นทางพ้นทุกข์ได้

พระพุทธเจ้า

แสวงหาทางตรัสรู้ต่อไป ในเบื้องต้น ทรงกระทำทุกกรกิริยา คือทรมานพระกาย ครั้งนั้นอุปมา ๓ ข้อนั้น ข้อต้นว่า ไม้สดที่ยังชุ่มอยู่ด้วยยางและบุคคลาวงไว้ในน้ำ บุรุษผู้ต้องการไฟจะเอาไม้สีไฟมาสีด้วยไม้นั้น ก็ไม่สามารถทำให้ไฟเกิดขึ้นได้ จะลำบากายเปล่า ข้อนี้ฉันโด สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้ยังไม่พรากกายออกจากวัฏฎกามแล้ว และยังละกิเลสกามที่ยังหมกมุ่นอยู่ ณ ภายใน

พระพุทธเจ้า

จิตออกจากกิเลสกามทำให้สงบระงับได้ดีแล้ว จะทำความเพียรได้สวैयाทนอย่างเผ็ดร้อนหรือไม่ทำก็ดี ก็สามารถจะตรัสรู้ได้ ข้อนี้ก็ฉันนั้น เมื่ออุปมา ๓ ข้อนี้ปรากฏแก่พระองค์แล้ว ต่อแต่นั้นก็เริ่มทำความเพียรเบื้องต้นให้ลำบาก โดยประการต่าง ๆ ซึ่งคนทั้งหลายนิยมกันในสมัยนั้นว่าเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง เพื่อจะทดลองดูว่าจะเป็นทางให้ตรัสรู้ได้หรือไม่ เช่นทรงกดพระทนต์ด้วย

พระพุทธเจ้า

ทั้งหลาย ผู้หวังความเจริญแก่ตนด้วยความประพฤติดีประพฤติชอบ คือเมื่อตั้งใจแสวงหาวิชาความรู้ต่าง ๆ ในทางธรรมก็ตีในทางโลกก็ตี จนได้ความรู้เป็นอย่างดียิ่ง หรือได้ความรู้เสมอด้วยอาจารย์ แล้วก็ไมครวมคิดอยู่ในความรู้หรือยินดีพอใจอยู่ว่า มีความรู้เท่านั้น ควรใช้ความรู้นั้นเป็นเครื่องมือในการประกอบกิจต่าง ๆ หรือแสวงหาคุณความดีให้แก่ตน จนกว่าจะถึงที่สุดหรือ

พระพุทธเจ้า

ตามเลย และก็ควรใส่ใจอยู่เสมอว่าจะไม่ผิดเช่นนั้นอีก คนบางคนเมื่อได้ทำอะไรงลงไปแม้รู้สีกว่าผิด แต่ก็ใช้ทิฎฐิเลยตามเลย ปล่อยให้ผิดเช่นนั้น ไม่แก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นถูกขึ้น ทั้งไม่ตั้งใจระวังเพื่อจะไม่ให้ผิดเช่นนั้นอีก คนเช่นนี้มีมักจะทำผิดร่ำไปเคยผิดอยู่อย่างไร ก็คงผิดอยู่อย่างนั้น. พระมหาบุรุษเมื่อเสด็จออกบรรพชาแล้ว ก็ได้ตั้งพระหฤทัยมุ่งมุ่งแสวงหาคุณพิเศษ

พระพุทธเจ้า

เราทั้งหลายก็จะไม่ได้ความรู้ว่า ทุกกรกิริยาให้ประโยชน์หรือให้โทษอย่างไรบ้าง พระจรรยาทั้งหลายคั่งพรรณนามานี้ สมควรเป็นตัวอย่างแห่งพุทธบริษัท ผู้ใคร่ธรรมปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาและหวังความเจริญในทางโลก พึงยึดถือเป็นเครื่องดำเนินความประพฤติปฏิบัติของคน เพื่อให้ได้ความสุขความเจริญดังพรรณนามา ด้วยประการฉะนี้.

และแก่บุคคลอื่น แต่ในสมัยนั้น ถ้ายังทรงครอบครองฆราวาสสมบัติอยู่ มีทางที่จะทรงกระทำได้ ก็คือเริ่มแผ่เกียรติยศและอำนาจครอบงำอาณาจักรอื่น ๆ โดยฐานเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งพระองค์ได้รับอบรมพระอธยาศัยอยู่เสมอ แต่ทรงพิจารณาเห็นว่าการกระทำเช่นนั้น แม้จะสำเร็จก็ย่อมเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนมากมายนัก ทั้งผลสำเร็จนั้นก็เป็นเพียงชั่วคราว หรือเพียงใน

พระพุทธเจ้า

และต้องตาย ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้ แต่คนสามัญผู้ยังมีวาเมาปรมาพระเริงหลงย่อมหาฐึสึกว่าจะต้องเป็นเช่นนั้นไม่ ซึ่งเปรียบเหมือนเทวทูตดักเตือนอยู่ด้วยกรณา ก็ไม่รับคำดักเตือน คือ เมื่อพบเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตายเข้าก็ละเลยไปเสีย พบแล้วก็เลยไปไม่ได้นึกน้อมเข้ามาในคนว่าคนก็ต้องเป็นเช่นนั้นบ้างในคราวหนึ่ง เมื่อไม่ยอมรับคำดักเตือนของเทวทูต เช่นนี้ คนก็ย่อมไม่

พระพุทธเจ้า

ถ้วนหน้า ตลอดถึงพระองค์เอง ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้ เห็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย ว่าเป็นภัยอันใหญ่หลวง ทรงพิจารณาต่อไปว่า ธรรมดาสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ในโลก ย่อมมีของที่เป็นอย่างก็อีกแก่กัน เช่น มีร้อนแล้วก็มีเย็นแก่ มีมืดก็มีสว่างแก่ บางทีจะมีอุบายแก้ทุกข์ ๓ อย่างนั้นบ้างกระมัง ก็แต่ว่าการที่จะหาอุบายแก้ทุกข์ ๓ อย่างนั้น ย่อมเป็นการยากอย่างยิ่ง ถ้ายังอยู่ในฆราวาส

พระพุทธเจ้า

ประสบลสิ่งที่ต้องประสงค์ได้บ้างกระมัง จึงได้เสด็จไปอยู่ในสำนักดาบสทั้ง ๒ คือ อาฬารดาบส และอุทกดาบส โดยลำดับกัน ขอศึกษาลัทธิสมัยของท่าน ๆ ก็สั่งสอนลัทธิของตนจนสิ้นแล้ว สรรเสริญพระมหาบุรุษว่ามีความรู้เสมอด้วยคน และชักชวนให้อยู่ช่วยสั่งสอนหมู่ศิษย์ต่อไป แต่พระองค์มีพระอธยาศัยไม่มกมาย เป็นผู้ที่ตื่นมาแต่ดั้น ไม่ติดอยู่ในลัทธิที่ได้ทรงศึกษานั้น ได้ทรงทำ

พระพุทธเจ้า

ทำให้สงบดียังไม่ได้ แล้วถึงทำความเพียรได้สวैयाทนอย่างเผ็ดร้อน หรือไม่ไ้ทำก็ตี ก็ไม่สามารถจะตรัสรู้ได้ ข้อนี้ก็ฉันนั้น ข้อที่ ๒ ความว่า ไม้สดที่ยังชุ่มอยู่ด้วยยาง ถึงบุคคลจะวางไว้ห่างจากน้ำ บุรุษผู้ต้องการไฟจะเอาไม้นั้นสีให้เกิดไฟขึ้น ก็ไม่สามารถจะให้ไฟเกิดขึ้นได้จะลำบากายเปล่า ข้อนี้ฉันโด สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง แม้พรากกายออกจากวัฏฎกามแล้ว แต่จิตยัง

พระพุทธเจ้า

พระทนต์ กดพระดาลูด้วยพระชีวหา ผ่อนกลิ่นลมอัสาสะปัสสาสะ ในที่สุดทรงคอาหารผ่อนเสวยวันละน้อยๆ จนพระกายชุ่มพอม พระกำลังน้อยถอยลงแทบจะทรงพระชนมชีพอยู่ไม่ได้ พระองค์ได้ทรงใช้ความเพียรในการกระทำทุกกรกิริยาอย่างยิ่งยวด ได้รับทุกเวทนาอย่างเผ็ดร้อน แต่ก็ไม่ได้ทรงกระทำด้วยความมกมายอย่างที่คนทั้งหลายกระทำกัน ด้วยถือว่าเป็นบุญอย่างเดียว

พระพุทธเจ้า

ส่งเสริมฐานะของตนให้สูงยิ่งขึ้น เมื่อถึงคราวต้องทำการงานต่าง ๆ อันเป็นหน้าที่ของตน ก็ควรใช้ความพยายามบากบั่นตั้งใจกระทำจริงๆ ตามความเข้าใจหรือความรู้ที่ได้ศึกษามา ไม่ควรทอดยต่อความยากลำบากหรือความเหน็ดเหนื่อย ซึ่งเป็นธรรมดาที่จะต้องได้ประสบเมื่อทำการงาน ถ้าเกิดความท้อถอยเสียแล้วการงานย่อมไม่สำเร็จ แต่ก็เป็นธรรมดา การงานที่กระทำไป

พระพุทธเจ้า

จนถึงที่สุด เมื่อเสด็จไปศึกษาอยู่ในสำนักของดาบสทั้ง ๒ ก็ทรงพยายามบากบั่นศึกษาจนสิ้นความรู้ของอาจารย์และอาจารย์ชัักชวนให้อยู่ด้วยกัน สั่งสอนหมู่ศิษย์ต่อไป พระองค์เป็นผู้ไม่มกมาย มีสติไม่ติดอยู่ในลัทธินั้น จึงได้เสด็จไปแสวงคุณพิเศษอีกต่อไป หากพระองค์จะเป็นผู้ติดอยู่ในลัทธิ ก็คงจะเป็นเพียงคณาจารย์สั่งสอนหมู่ศิษย์เหมือนอย่างดาบสทั้ง ๒ นั้นเท่านั้น อนึ่ง

ปัจจุบันไม่ย้งยืนเสมอไป อาจกลับกลายเป็นอย่างอื่นไปก็ได้ อนึ่งทรงเห็นว่คนที่เกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ และในที่สุดก็ต้องตายด้วยกันทุกคน ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้ แม้พระองค์เองก็ต้องเป็นเช่นนั้น จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรือเป็นคนสามัญในที่สุดก็ต้องตายเสมอกันหมด จึงทรงสลดพระหฤทัยมีพระอธยาศัยน้อมไปในบรรพชา ซึ่งได้ทรงพบเห็นในครั้งนั้นว่าเป็นทางปลอดโปร่ง

พระพุทธเจ้า

พ้นไปจากความแก่ ความเจ็บ และความตาย เพราะไม่แสวงหาความพ้นในทางที่ถูก เพราะเหตุนั้น คนผู้ประมาทจึงต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสารไม่มีที่สุด ส่วนคนผู้ไม่ประมาทนั้น เมื่อเทวทูตดักเตือนแล้ว ย่อมรับคำดักเตือนโดยดี คือ เมื่อพบเห็นคนแก่ คนเจ็บ หรือคนตายแล้ว ย่อมไม่รังเกียจนึกน้อมเข้ามาในคนว่า คนจักต้องเป็นเช่นนั้นบ้างในคราวหนึ่ง ไม่แสดงอาการ

พระพุทธเจ้า

บางทีจะแสวงหาไม่ได้ เพราะฆราวาสเป็นที่คับแคบเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ์อันทำใจเศร้าหมอง เพราะความรัก ความชัง ความหลง คือเป็นทางที่มาแห่งอูถิ ทรงเห็นบรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง เป็นช่องว่างพอจะแสวงหาอุบายนั้นได้ เมื่อทรงดำริอย่างนี้แล้ว ก็มีพระอธยาศัยน้อมไปในทรงบรรพชา พระองค์มีพระหฤทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ทรงตัดความห่วงใยอาลัยในกามสุขสมบัติ และ

พระพุทธเจ้า

ทดลองตามลัทธินั้นทุกอย่างแล้ว เห็นว่ายังไม่ใช่ทางที่จะตรัสรู้คุณพิเศษได้ จึงได้เสด็จออกจากสำนักดาบสทั้ง ๒ นั้น เพื่อแสวงหาทางตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณด้วยพระองค์เองต่อไป พระองค์ได้เสด็จจาริกไปในมคธชนบท บรรลุถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ทอดพระเนตรเห็นที่นั้นเป็นรมณียสถาน สมควรโดยประการทั้งปวง ควรเป็นที่ตั้งความเพียรของบุคคลผู้มีความเพียร เพื่อ

พระพุทธเจ้า

หมกมุ่นอยู่ด้วยกิเลสกาม ณ ภายใน ยังทำให้สงบระงับไม่ได้ดี ถึงจะทำความเพียรได้สวैयाทนอย่างเผ็ดร้อน หรือไม่ไ้ทำก็ตี ก็ไม่สามารถจะตรัสรู้ได้ ข้อนี้ก็ฉันนั้น ข้อที่ ๓ ว่า ไม้แห้งที่หมดยางแล้วและวางอยู่ห่างจากน้ำ บุรุษผู้ต้องการด้วยไฟจะเอาไม้นั้นมาสีไฟก็จะได้ไฟสมปรารถนา ข้อนี้ฉันโด สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้พรากกายออกจากวัฏฎกามได้แล้ว และพราก

พระพุทธเจ้า

พระองค์มีพระสติใช้ความสังเกตจับแยบยลมาแต่เบื้องต้นว่าให้ผลอย่างไรบ้าง ในที่สุดทรงเห็นว่า ทุกกรกิริยาเป็นการทำร่างกายให้ลำบากเปล่าไร้ประโยชน์ จึงทรงเลิกเสียด้วยประการทั้งปวง แล้วกลับเสวยพระกระยาหารตามธรรมดา ทำพระองค์ให้มีกำลังขึ้นอย่างเดิม เพื่อทรงเริ่มทำความเพียรในทางจิตซึ่งทรงเห็นว่าจะเป็นทางให้ตรัสรู้ได้ต่อไป. พระจรรยาตอนนี้ควรเป็นตัวอย่างแห่งคน

พระพุทธเจ้า

นั้นย่อมเกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อตั้งใจทำจริงๆ แต่จะเป็นผลดีหรือผลร้ายก็แล้วแต่การเข้าใจถูกหรือผิด ถ้าเข้าใจถูกการงานที่ทำก็ได้ผลดี ถ้าเข้าใจผิดก็เกิดผลร้าย เพราะฉะนั้น เมื่อจะทำการงานอะไรจึงควรมีสติมีความรอบคอบระวังอย่าให้ผิดได้ ยิ่งถ้าเป็นการงานที่ยังไม่เคยทำก็ยวด้วยต้องทดลองอยู่ด้วยแล้ว ก็ควรรีบกลับตัวหรือแก้ไขเสียในทันที ไม่ควรใช้ทิฎฐิเลย

พระพุทธเจ้า

เมื่อทรงกระทำทุกกรกิริยา ก็ทรงพากเพียรกระทำจริงๆ แต่ก็มีพระสติจับแยบยลว่าจะได้ผลอย่างไร ไม่ได้ทรงกระทำมกมาย เมื่อทรงเห็นแนในพระหฤทัยว่าเป็นทางผิดก็ได้ทรงเลิกเสีย ด้วยประการทั้งปวง ไม่ทรงกระทำอีกต่อไป กลับทรงทำในหนทางที่ทรงเห็นว่าถูก หากพระองค์จะเป็นผู้มกมายกระทำ ก็คงจะไม่ให้เกิดผลอะไรนอกจากพระชนมชีพจะหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ และพวก